

[vakTaal]

TIJDSCHRIFT VAN DE LANDELIJKE VERENIGING VAN NEERLANDICI
VIER-EN-TWINTIGSTE JAARGANG – NR 4 – 2011 – VERSCHIJNT 4X PER JAAR

Hoe het Turks in Nederland vernederlandst

Hoe het Turks vernederlandst	2
<i>Reinaert</i> in de klas	4
Grammatica voor de Liefhebber	5
Een zo goed als oer-'Woutertje'	6
<i>Die</i> , een woord met toekomst	8
Naschrift	10
Een stuk of wat gedichten	10
Column: Wat betreft betreft	12
De romantische Bredero	13
Weerwoord	15
Gepromoveerd	16
Boekbespreking	17
Ontvangen	18

send onderwerp is. Wie had gedacht dat de eerste vergadering daarover zou gaan! Het moet niet gekker worden! Een beetje eigenaardig is die interpretatie misschien wel, maar ik ken die *handbikers* en hun *issues* niet, dus het zou best kunnen dat het seizoen 2012 in die kringen gevoelig ligt.

Je weet pas zeker dat je met een nieuw gebruik van *betreft* te maken hebt, als er al een ander werkwoord in de zin staat, of als er een meervoudig zelfstandig naamwoord aan voorafgaat:

Ik zoek hulp betreft AVG

Tips betreft skigebied

Als je in deze zinnen *betreft* opvat als een werkwoord, dan kom je in de knoop. In de eerste zin zit je dan met twee persoonsvormen; in de tweede zin met een enkelvoudige persoonsvorm bij een meervoudig onderwerp. Je kan dan eigenlijk niet anders dan concluderen dat voor deze taalgebruikers *betreft* helemaal geen werkwoord is, maar een voorzetsel – en voor die handfietzers is dat bij nader inzien ook zo.

Van werkwoord naar voorzetsel

In deze voorbeelden kan ik zelf alleen *wat betreft*, of desnoods *betreffende*, gebruiken. *Betreft* klinkt iets minder ouderwets dan die twee en het scheelt een paar tekens. Nóg korter is *betr.* – dat is behoorlijk frequent en je moet dan maar raden waar het een afkorting van is. Bovendien ligt de uitspraak van *wat betreft*, en zeker van *betreffende*, in de praktijk ook wel heel dicht bij die van *betreft*. Misschien schrijven die studenten wat ze (denken te) horen. Toen ik een jaar of zeven was, wist ik zeker dat mensen *op prijs* gingen naar *Skri Lanka* – want zo verstond ik dat, en om zo'n reis te kunnen maken moest je wel een prijs winnen. Net zo goed komt de interpretatie van *(wat) betreft* als het voorzetsel *betreft* ook niet helemaal uit de lucht vallen. De combinatie van *betreft* met een zelfstandig naamwoord is al heel lang heel gewoon, zelfs behoorlijk ouderwets, om een onderwerp van een officiële brief aan te kondigen:

betreft: handbikeseizoen 2012

Hier is het subject van de zin weggelaten, iets als *deze brief*, en dus is *betreft* gewoon een werkwoord met het *handbikeseizoen 2012* als lijdend voorwerp. Maar juist omdat het subject er niet staat, kun je in *betreft* ook wel een voorzetsel zien, dat net zoiets betekent als het voorzetsel *over*.

Het idee dat *betreft* (ook zonder *wat*) een voorzetsel zou kunnen zijn, is dus niet zo gek en de vorm lijkt genoeg op *wat betreft* en *betreffende* en *betr.* om het misverstand te kunnen verklaren. Als het voorzetsel *betreft* inderdaad zo ontstaan is, is dat trouwens een interessant voorbeeld van taalverandering: een

werkwoord dat een voorzetsel geworden is. Dat komt vaker voor, maar dan met deelwoorden (*betreffende*, *aangaande*, *gedurende*, *uitgezonderd*, *inbegrepen*), terwijl *betreft* gewoon een derde persoon enkelvoud is – of was. Interessant, maar (nog) wel fout.

(aan)gezien

Er is nog zo'n woord dat het afgelopen jaar bij een paar studenten van de ene naar de andere woordsoort is overgelopen. Dat betreft *gezien*, trouwens ook een voorzetsel dat van een werkwoord is afgeleid. Omdat het een voorzetsel is, moet het gevolgd worden door een zelfstandig naamwoord (*gezien zijn hoge leeftijd*), maar door die studenten wordt het gebruikt als voegwoord, dus zoals *aangezien* (*gezien hij al heel oud is*). Van Dale kent dit gebruik van *gezien* wel en noemt het Belgisch Nederlands – maar ik dacht niet dat de studenten die *gezien* op deze manier gebruiken, een speciale band met België hadden. Overigens verschilt de betekenis van het voorzetsel *gezien* niet wezenlijk van die van het voegwoord *aangezien*, dus dat die twee voor sommigen samenvallen is wel te begrijpen. Bovendien lijken *gezien* en *aangezien* ook in vorm ongeveer net zoveel op elkaar als *betreft* en *wat betreft* – en in gesproken taal misschien nog wel meer dan op papier.

Schrijftaalverandering

De rol van de uitspraak van *wat betreft* en *aangezien* bij deze ontwikkelingen moeten we trouwens niet overschatten. Er is namelijk iets bijzonders met deze veranderingen aan de hand. De meeste taalveranderingen beginnen in de spreektaal en dringen pas veel later door in geschreven taal, omdat de normen daarvoor strenger zijn. Maar als het gaat over *echter*, *er is sprake van*, *(wat) betreft* en *(aan)gezien*, dan zijn dat veranderingen die zich bijna helemaal binnen de schrijftaal lijken te voltrekken. (Voor het intransitief gebruik van *missen* geldt dat trouwens niet.) Als ik die studenten van mij spreek, zeggen zij namelijk nooit zoiets als:

Gezien de trein vertraging had, is er sprake van te laat komen

Echter is het betreft mijn nota nog maar de vraag of die op tijd af komt.

Pas als ze een wetenschappelijke tekst moeten schrijven, gaan ze dat soort woorden gebruiken – en soms dus op een verkeerde manier. In hun gewone taalgebruik gebruiken ze *maar* in plaats van *echter*, *omdat* in plaats van *(aan)gezien*, *er is* in plaats van *er is sprake van* en *over* in plaats van *(wat) betreft*.

Wat mij betreft doen ze dat in hun nota's ook.

Ronny Boogaart

De romantische Bredero, fabulieren of interpreteren

De heer Grootes verblijdde mij en naar ik hoop alle lezers van *vakTaal* met een uitgebreide reactie¹ op mijn stukje – “column”, noemt Grootes het en “hartekreet” – getiteld: ‘Bredero een brave sukkel?’²

Daarin betoog ik dat Bredero zeker geen brave huismus geweest kan zijn, als ik aan-

neem dat het gedicht: ‘Wat dat de werelt is...’ autobiografische elementen bevat, die duiden op een tamelijk onstuimige levenswijze. Die brave huismus is een wat gechargeerd beeld, dat met name wordt opgeroepen door geloof te hechten aan wat Bredero schrijft in de befaamde brief aan Magdalena Stockmans³. Daarin schrijft

Bredero onder andere dat hij zich bezorgd maakt over zijn ouders, die op hun beurt wel bezorgd hadden kunnen worden omdat hij, Bredero, zomaar een avond niet thuis was gekomen. Welnu, ik betwijfel het waarheidsgehalte van die brief. In mijn stukje betoogde ik, dat het leugentjes betrof. Nu, na veel herlezen, denk ik dat

Bredero het met opzet zo ongeloofwaardig voorstelt. Het betreft gewoon spot of liever sarcasme, cynische humor uit zelfbehoud! Ik kom daar op terug.

Zoals ik al meldde, was ik blij met de uitgebreide reactie van de heer Grootes, ook al word ik in zijn artikel aardig op mijn plaats gezet. En ja, ik onderbouw ook te weinig. Waar zijn de voetnoten en verwijzingen, waar de bewijzen? Natuurlijk was mijn stukje een spontaan verweer tegen de ontkenning van het beeld dat ik mijn leerlingen tijdens mijn lessen over Bredero had voorgehouden: Bredero als romanticus. Is dat zo vreemd?

Maar ik heb vragen over Bredero, die met het artikel van Grootes niet verdwijnen. Ik zou het prachtig vinden als anderen geprikkeld zouden worden om die vragen op te pakken. Nader te onderzoeken. Ja, als dat allemaal al gedaan is, als er te weinig betrouwbare bronnen blijken te zijn, dan blijft er niets dan interpretatie van wat je ziet en leest, dan zal het verwijt van fabuleren gemakkelijk je deel zijn. Maar is literatuur dan niet bedoeld voor interpretatie?

Voor echt onderzoek ben ik niet geëquipeerd, dat geef ik toe. Grootes heeft volkomen gelijk als hij me dat verwijt. Overigens laat hij ook nog wel iets heel van mijn betoog, als hij toegeeft, dat sommige gedichten van Bredero wellicht autobiografische trekken hebben.

Ook mijn interpretatie van de brief aan Magdalena Stockmans geeft hij een kans. In die zin lijkt de discussie min of meer gesloten, want geëindigd in een patstelling.

Autobiografisch?

Laat ik toch een aantal argumenten uit het betoog van Grootes langs gaan:

Grootes wijst er terecht op dat sommige als autobiografisch beschouwde liederen uit het Frans vertaald zijn. Hij noemt als voorbeeld 'Aendachtig Gebedt'⁴. Dat is dus niet hetzelfde als het 'Geestig Lied'

dat ik bespreek. Het lied dat Grootes noemt is inderdaad veel algemener van toon, ook al zit de suggestie erin van een ik-persoon, die zijn onbezonnen leven beschouwt en hoopt op zielenrust na zijn dood. Een prachtig lied, vertaald, dus niet van Bredero, maar hij zal zich er vast in herkend hebben. Dit kun je geen argument noemen tegen de interpretatie van 'Geestig Lied' als autobiografisch.

Een tweede argument tegen autobiografische

interpretatie ziet Grootes in het feit, dat Bredero's liederen echt bedoeld waren om gezongen te worden. Dat zal ongetwijfeld zo zijn, maar bij 'Geestig Lied' krijg ik daar geen voorstelling bij. In een min of meer deftig gezelschap – je moest immers kunnen lezen om zo'n lied te zingen – gaat iemand in de ik-persoon zingen dat hij gevelde is door ziekten van Venus en de kroes? Het lijkt me onwaarschijnlijk.

Uit het overzicht van de verschillende meningen over Bredero's al of niet romantische persoonlijkheid valt geen bewijs te destilleren voor het ene of het andere standpunt. Eigenlijk betoogt Grootes dat het niet te bewijzen is dat bijvoorbeeld 'Geestig Lied' autobiografische elementen bevat, ook al ligt dat bij interpretatie ervan nog zo voor de hand. Het is niet te bewijzen, dus het is niet zo!

Losbandig leven

Bredero is vaak op zijn best in min of meer scabreuze passages in zijn toneelstukken en in zijn liederen. Passages waar hij met plezier schrijft over prostituees, over schuinsmarcheerders zoals de molenaar Piet, die een stadsvrouwje probeert over te halen met hem de liefde te bedrijven: vers 259 – 261 van de 'Meulenaar':

Wat schaedt de lucht datter altemet ien veugheltje deur keylt

Wat schaedt de zee dat er altemet een sloopje deur seylt

*Wat schaedt de aerd dat ze van velen werdt betreden*⁵.

En de feestvierders in het dorp van Vinkeveen⁶. Die gingen in de hooiberg ook geen naalden zoeken. Bredero kende die kant van het stadse en dorpse leven, bezong het met plezier en was er ongetwijfeld deelgenoot van.

Natuurlijk, de beschrijvingen moesten in beelden, expliciet mocht het niet wor-

den, maar de tijdgenoten van Bredero konden dit soort teksten zeker waarderen. De opvattingen over seksueel getinte teksten waren aanzienlijk ruimhartiger dan in later tijden. Matthijs Siegenbeek klaagt in zijn *Beknopte geschiedenis van de Nederlandsche Letterkunde*, dat de kluchten van Bredero "veel sporen dragen van gebrek aan kiesheid en beschaafden smaak"⁷. Maar een hooggeplaatst persoon als Huygens zag er geen probleem in om een toneelstuk met een tamelijk pikante thematiek als "Trijntje Cornelisdochter" te laten verschijnen. Het zijn geen bewijzen voor een losbandig leven, maar wel voor de handliggende aanwijzingen.

Bredero was vaandrig geworden van de schutterij. Dat dit clubs van notoire drankorgels waren is toch algemeen bekend. De prachtige tentoonstelling: "Feesten in de 17^e eeuw" in het Frans Halsmuseum in Haarlem geeft een helder beeld van het drankgebruik in die periode.

Of lees lied XL in 'Boertig Liedboek'⁸. Dat gaat om een ordinaire drinkwedstrijd met de collega schutters uit Haarlem en dat ging er nogal heftig aan toe. Daar hoorde Bredero bij.

Wat wil niet zeggen dat hij dag en nacht beschonken was, maar een stevige drinker zal hij zeker geweest zijn, anders telde je bij de schutterij niet mee..

Dat iemand met een drankprobleem geen 7000 verzen in een jaar zou kunnen schrijven, is een veronderstelling die niet juist is. Van veel kunstenaars en schrijvers is het bekend dat het drinkers waren, desalniettemin bleven ze intussen gewoon productief. En 7000 verzen klinkt als heel wat, maar als je het terugbrengt tot 150 per week is dat minder indrukwekkend.

Ja en dan de brief van Bredero aan Magdalena Stockmans. In mijn vorige artikeltje heb ik betoogd, dat de brief een aaneenschakeling van leugentjes bevatte. Nu ik er langer naar heb gekeken, denk ik dat ik daarmee zowel Gerbrand als Magdalena te kort doe. Had Bredero zo weinig achtung voor Magdalena dat hij dacht dat hij haar maar wat wijs kon maken?

Waarschijnlijker vind ik dat hij het expres zo deed, wetend dat hij toch geen kans meer bij haar maakte. Hij had helemaal geen behoefte meer aan die afspraak, hij geloofde er niet meer in. En dat uit hij met ironie, typerend voor veel van zijn werk, of zelfs sarcasme, sarcasme over zijn zogenaamde bezorgdheid voor zijn ouders, sarcasme door die veel te voor de hand liggende smoezen, met name die slee die door het ijs zakt is te dol.

Taboe

Nog een vraag beklemt mij. Waarom lijkt er een taboe te rusten op Bredero's dood? Niemand weet waaraan hij is overleden? In mijn uitgave van het *Liedboek* prijken op pagina 23 naast een portret van Bredero vier grafdichten, van S. Coster, van J. van den Vondel, Van P.C. Hooft en van P. Scriverius⁹ Een hele eer; dat wel. Maar geen glimp van een doodsoorzaak, behalve een cryptische van Hooft:

*Vraagt gij wat Breero dee de dood?
De geest die was het lijf te groot:
Nu hebben met hem spel en kluit
En alle zoete deuntjes uit.*

Wat bedoelt Hooft? Zelfmoord? Na 'Geestig Lied' kijk je daar niet van op.

Waarom is de brief aan Magdalena Stockmans een aantal jaren later nog uitgegeven door Bredero's uitgever Van der Plassche? Gaf dat de mogelijkheid van een acceptabele oorzaak voor Bredero's dood? Er zijn er genoeg geweest die zijn dood, zonder succes overigens, aan dat verzonnen slede-ongeluk hebben willen koppelen. Was het beter voor de verkoop van Bredero's werk als daar geen smet van zonde aan kleefde? Ga ik nu te ver? Ik voel de karwats van het woord "fabuleren" "mijn rug al striemen. Maar toch; ik zou het graag willen weten.

Fons Gommers

NOTEN

1 Zie: Eddy Grootes, 'Fabuleren over Bredero's persoonlijkheid' in: *vakTaal* 24(2011), nr.3, p.2-5.

2 Zie: *vakTaal* 23(2010), nr.4, p.7-8.

3 Zie: Yra van Dijk (ed.), *Geloof mij uw oprechte en dankbare vriend*. Brieven uit de Nederlandse letteren, verzameld en van commentaar voorzien door vrienden van Marita Mathijsen. Digitale publicatie van de DBNL, 30 oktober 2009. De tweede brief: Gerbrand Bredero aan Magdalena Stockmans, met hertaling in modern Nederlands, is becommentarieerd door Eddy Grootes.

4 *Groot-Liedboek van G.A. Brederode*, naar de oorspronkelijke uitgave van 1622, uitg. door A.A. van Rijnbach, derde druk, Rotterdam, 1968, pag. 342-343.

5 *G.A. Brederoods Meulenaer 1613 in: Cahiers voor letterkunde voor het voortgezet onderwijs*. Bewerkt en ingeleid door Jo Daan (1975), pag. 19.

6 *Groot-Liedboek* (zie noot 4), 'Boertig Liedboek', lied II, p.35-36.

7 Haarlem, erven Francois Bohn, 1826.

8 *Groot-Liedboek* (zie noot 4), 'Boertig Liedboek', lied XL, p.91-93.

9 *Groot-Liedboek* (zie noot 4).

Een weerwoord

De redactie vroeg mij een 'kort naschrift' te leveren bij bovenstaande replek van Fons Gommers. Ik doe dat graag, maar Gommers haalt zoveel overhoop, met deels nieuwe suggesties, dat ik me moet beperken tot wat kanttekeningen. Ik hoop overigens dat het duidelijk is geworden dat ik Gommers' enthousiasme voor Bredero waardeert - en deel. Maar niet bijvoorbeeld zijn kwalificatie van Bredero als romanticus. 'Is dat zo vreemd?' vraagt hij. Nee, niet vanuit een subjectieve moderne leeservaring. Maar het blijft een anachronistisch etiket en daar houd ik als literatuur-historicus niet van.

Bredero's *Aendachtigh Gebedt* is geen lied, maar een gedicht in alexandrijnen. Dat het niet meer bleek dan het in opdracht vertaalde slot van een lang Frans gedicht, kwam in 1969 als een schok voor degenen die het bewonderden als een oprechte persoonlijke biecht van Bredero. Ik wilde alleen maar zeggen dat dit voorzichtige maakte voor 'ik'=Bredero.

Dat het *Geestigh Liedt* collectief gezongen zou kunnen zijn, valt buiten het voorstellingsvermogen van Gommers. Hij heeft een 'min of meer deftig gezelschap' voor ogen. Maar met een marge van onzekerheid is berekend dat ruim de helft van de mannelijke bevolking van Amsterdam toen kon lezen. De inhoud een beletsel? Het gewone kerkvolk zong wel teksten als 'Ick doe mijn bedde swemmen den geheelen nacht, ende make mijnen leger met mijnen tranen weeke' (Psalm 6) en 'Mijne wonden sijn stinckende ende vuyl gheworden van mijnder dwaeshey' (Psalm 38), waarbij de Liesveltbijbel 'wonden' uitlegt als 'Boosheden der Vleesscliker begeerticheyt'. Voor de zangers een kwestie van inleving.

Dat Bredero plezier heeft gehad in de schildering van 'losbandig leven': akkoord. Hij en veel van zijn tijdgenoten geven bijvoorbeeld blij van een ontspannen houding tegenover seks. De verpreutsing neemt pas een halve eeuw later sterk toe. Maar of hij graag deelgenoot was? Zie daarvoor het slot van het aangehaalde *Boeren Geselschap*:

*'Ghy Heeren, ghy Burgers, vroom en wel gemoet,
Mydt der Boeren Feesten (..)
En drinckt met mijn, een roemer Wijn,
Dat is jou wel soo goet.'*

Bredero schuift inderdaad graag aan bij de stedelijke elite. De schutterij was geen 'volks' gezelschap, maar bestond uit gezeten burgers die er ook nog voor moesten betalen. Dat er flink ingenomen werd, zeker, maar dat maakt ze nog niet tot 'notoire drankorgels'. In een van zijn relatief weinige evident autobiografische gedichten, dat over zijn vaandringschap, toont Gerbrand zich schuchter. Hij is bevreesd voor kritiek en ziet op tegen de eer die het dragen van de Prinsenvlag betekent.

Dat Bredero rond Nieuwjaar 1618 met enig sarcasme naar zijn hopeloze liefde voor Magdalena Stockmans gekeken zou hebben en dat zijn brief daarvan doortrokken is, lijkt me volstrekt onhoudbaar. Lees nog eens het prachtige lied *Oogen vol maiesteijt* met de subtiële verwoording van ambivalente gevoelens, dat hij haar nazond nadat zij op 6 juli met haar echtgenoot naar Italië was vertrokken.

Bredero's dood een taboe? De uitzonderlijke aandacht die zijn overlijden van zijn collega-dichters heeft gekregen, wijst daar niet op. Het lijkt me dat een dergelijk huldebetoon, nadat hij al 'als een Poet met Laurieren seer treffelick begraven is' in de Nieuwezijdschapel, in elk geval aan een zelfmoordenaar onthouden zou zijn. Die belandden op het 'Ellendige Kerkhof'. De exacte doodsoorzaak wordt inderdaad nergens gemeld. Het enige wat we weten, is dat zijn dood op 23 augustus 1618 onverwacht kwam en dus niet het directe gevolg zal zijn van het door het ijs zakken. Een eventuele opgelopen longontsteking zou toen vast niet zo lang zijn overleefd. H.C.H. - dat is niet Pieter Cornelisz. Hooft, die (merkwaardig genoeg?) ontbreekt onder de lijkdichters, maar diens jongere broer Hendrick - schreef: 'Zijn wtvaart verviel op 't onversienst' en hetzelfde woord vinden we bij Bredero's Academiegenoot Scheepmaker. Het geciteerde kwatrijn van Hendrick Hooft speelt met het traditionele beeld dat de onsterfelijke geest of ziel gekluisterd is in het sterfelijke lichaam. Bredero's geest was zo groot dat het lijf die niet langer kon bevatten. Een loftopos.

Eddy Grootes